

19. પાંચ દાણા

આ બોધકથા ભાષાશિક્ષણ અને વ્યવહારબોધનો ઉત્તમ નમૂનો છે. એક શેઠ પોતાના ચાર દીકરાઓની વહુઓની આવડત અને વ્યવહારકુશળતા જાણવાની ઈચ્છા રાખે છે. આ માટે શેઠ દીકરાઓની વહુઓને અનાજના પાંચ-પાંચ દાણા આપી, દાણાને સાચવી રાખવાનું જણાવે છે. થોડા સમય પછી જ્યારે તેઓ પોતાના દીકરાઓની વહુઓ પાસે પેલા પાંચ દાણા માગે છે, ત્યારે શેઠને તે વહુઓની સૂઝ, સમજ, આવડત, હોશિયારી અને વ્યવહારકુશળતાનો ખ્યાલ આવે છે.

ધનપાલ શેઠનું નામ દૂર-દૂર સુધી જાણીતું હતું. દૂર દેશાવર સાથે એમનો વેપાર ચાલતો હતો. એમને આંગણે લક્ષ્મીની છોળો ઊછળતી હતી. ઘરમાં ખરચતાં ખૂટે નહિ, તેટલું ધન હતું. આમ છતાં શેઠ ગણતરીવાળા હતા. એ સમજતા હતા કે ઘરની રાણી આવડતવાળી ન હોય, તો અઢળક ધન પણ ખૂટી જાય.

શેઠને ચાર દીકરા હતા. દીકરાઓની ચાર વહુઓ હતી. દીકરા તો જીવ પરોવીને વેપાર-વંધામાં પડી ગયા હતા. એમની હોશિયારી અને સમજદારીથી શેઠને સંતોષ હતો. પણ દીકરાઓની વહુઓ ચાલાક અને ઘરરખુ છે કે નહિ એ જાણવાની શેઠને ઈચ્છા થઈ. એમનું પારખું કરવા માટે શેઠે એક યુક્તિ વિચારી કાઢી.

એક દિવસ શેઠે ચારે વહુઓને બોલાવીને કહ્યું, “બેટા, હું આજે તમને દરેકને ડાંગરના આ પાંચ-પાંચ દાણા આપું છું. કોઈક વાર એ દાણા હું તમારી પાસેથી પાછા માગીશ; માટે એ દાણા જતન કરીને સાચવી રાખજો.” એટલું કહી એમણે દરેક વહુને પાંચ-પાંચ દાણા આપી વિદાય કરી. વહુઓ દાણા લઈ હસતી-હસતી ચાલી ગઈ.

મોટી વહુ જરા ઉછાંછળી અને છીછરી બુદ્ધિની હતી. એને થયું, “ડોસાય કેવા ઝીણા જીવના છે ! આપી-આપીને ડાંગરના પાંચ દાણા !” એમ વિચારી, દાણા બારીબહાર ફેંકી દઈ એ નિરાંતે સૂઈ ગઈ. સસરાજીની વાતનો મર્મ એ સમજી શકી નહિ.

બીજા છોકરાની વહુ જરાક લાગણીવાળી પણ લહેરી હતી. એને થયું, “સસરાજીએ ભલે પાંચ દાણા આપ્યા. એ તો એની પ્રસાદી ગણાય. એને મામૂલી ચીજ ગણી ફેંકી ન દેવાય. પાછા માગશે ત્યારે જોયું જશે. કોઠીમાંથી

કાઢીને બીજા દાણા આપતાં શી વાર લાગવાની છે ?” એવો વિચાર કરતી, દાણા ફોલી કણ ખાઈ ગઈ. એને પણ સસરાજીની વાતનો મર્મ ન સમજાયો.

ત્રીજા છોકરાની વહુ જરાક ઝીણા સ્વભાવની હતી. એણે વિચાર્યું, ‘સસરાજીએ આપેલા પાંચ દાણા દાબડીમાં મૂકીને સાયવી રાખવા અને માગે ત્યારે દાબડી ખોલીને કાઢી આપવા. એમાં કંઈ મોટી વાત નથી.’ એમ વિચાર કરી એણે એ દાણાને દાબડીમાં મૂકી સંઘરી રાખ્યા. ત્રીજી વહુ પણ શેઠની વાતનો મર્મ સમજી શકી નહિ.

સૌથી નાના દીકરાની વહુ ચતુર અને સમજૂ હતી. એને થયું, ‘સસરાજીની વાતમાં કાંઈક ઊંડો મર્મ હોવો જોઈએ. આ દાણા સંઘરી રાખવા એ વાત તો સાચી, પણ સંઘરેલા દાણા વખત જતાં બગડી જાય, એના કરતાં એ દાણા ખેતરમાં વવરાવી દઉં તો કેવું ? કણમાંથી મણ થતાં અનાજને કેટલી વાર ? અને સસરાજીને પણ એ જરૂર ગમી જશે.’

આમ વિચાર કરી એણે આ પાંચ દાણા પોતાના પિયેરમાં મોકલાવીને વવરાવ્યા. એક સાલ ગઈ. બીજી સાલ ગઈ. પાક પાકતો ગયો ને વહુ એને ફરી-ફરી વવરાવતી ગઈ. આ રીતે પેલા દાણા વધતા જ ચાલ્યા. પેલી ત્રણેય મોટી વહુઓ તો આ દાણાની વાત પણ ભૂલી ગઈ હતી. પણ ચોથી વહુને તો આ વાત હરહંમેશ યાદ રહેતી.

પછી એક દિવસ શેઠે ચારે વહુઓને બોલાવીને કહ્યું, “વહુબેટા, ડાંગરના પેલા પાંચ દાણા પાછા આપો.” પહેલી બે વહુઓ કહે, “એ દાણા તો તે દહાડે જ પૂરા થઈ ગયા. હવે એ દાણા ક્યાંથી લાવીએ ? કહો તો કોઠીમાંથી પાંચ-પાંચ દાણા લઈ આવીએ.” ત્રીજી વહુ કહે, “સસરાજી, મેં એ દાણા બરાબર સાયવી રાખ્યા છે. થોભો, હું દાબડી લઈ આવું.” એમ કહી એ ઘરમાં ગઈ અને દાબડીમાંથી કાઢી એણે પાંચેય દાણા સસરાજીના હાથમાં મૂક્યા. નાની વહુ આ બધું જોતી, ધીમું-ધીમું હસી રહી હતી. શેઠે કહ્યું, “દીકરા, તું કેમ કંઈ બોલતી નથી ? જા, તારા દાણા લઈ આવ. કેમ, લાવી શકીશ ને ?”

એણે કહ્યું, “સસરાજી, એ દાણા લાવવા માટે આપને મારે પિયેર ગાડાં મોકલવાં પડશે. આજે હવે એ દાણા પાંચ નથી રહ્યા. એ વધી-વધીને ગાડાં ભરાય તેટલા થયા છે.”

પછી નાની વહુએ એ દાણાની વાત માંડીને કહી સંભળાવી. એ પરથી ધનપાલે ત્રણે મોટી વહુઓને કહ્યું, “તમારા સૌમાં આ નાની વહુ ઠરેલ અને ચતુર છે. આજથી આપણા આખા ઘરનો કારભાર એ ચલાવશે. તમે સૌ એના શાણપણનો લાભ લેજો.”

અને પછી શેઠ નાની વહુ તરફ જોઈને બોલ્યા, “દીકરી, આજથી ઘરમાં કોઠારનો કારભાર તને સોંપું છું. મને ખાતરી થઈ છે કે તું આ ઘરની લક્ષ્મી છે. તારા હાથમાં આવેલી સંપત્તિ વધતી જ જશે. તું જ મારા ઘરને સારી રીતે સાયવી શકશે.”

પછી એમણે ત્રીજી વહુને કહ્યું, “બેટા, આજથી રસોડાનો કારભાર તારે સાયવવાનો.” બીજી વહુને કહ્યું, “નોકરચાકર ઉપર દેખરેખ તારે રાખવાની.” અને મોટી વહુને કહ્યું, “વહુજી, ઘરની સાફસૂફીની જવાબદારી તમારે સંભાળી લેવાની.”

પછી શેઠે બધી વહુઓને કહ્યું, “સૌ પોતપોતાની સૂઝ પ્રમાણે અને સ્વભાવ પ્રમાણે વહેંચીને ઘરનું કામ કરશો, તો ઘરની શોભા રહેશે અને બધાં સુખી થશે.”

● શબ્દસમજૂતી

દેશાવર પરદેશ ગણતરીવાળા ઝીણી બાબતોની દરકાર કરનાર ઘરની રાણી ગૃહિણી અઢળક પુષ્કળ ઘરરખુ ઘર-ઘરવ્યવહાર- સાયવનારી પારખું પરીક્ષા ડાંગર એક ધાન્ય, જેમાંથી ચોખા નીકળે છે. જતન જેને સાયવવાનું છે, તેને કશું થાય નહિ તેની સતત જાગૃતિ ઉછાંછળી ઉદ્ધત, શરમ વિનાની છીછરી બુદ્ધિની કાચી-અપરિપક્વ બુદ્ધિની મર્મ રહસ્ય, તાત્પર્ય લહેરી તરંગી, ઉડાઉ મામૂલી તુચ્છ, સામાન્ય, સાધારણ ચતુર સમય-સંજોગો સમજીને એ પ્રમાણે ગણતરીથી બુદ્ધિપૂર્વક વર્તનાર

● રૂઢિપ્રયોગ

લક્ષ્મીની છોળો ઊછળવી - પુષ્કળ પ્રમાણમાં ધન હોવું

ઝીણા જીવના હોવું - કરકસરિયા હોવું

વાતમાં મર્મ હોવો - વાતમાં રહસ્ય હોવું

કણમાંથી મણ થવું - થોડામાંથી વધારે થવું

વાત માંડીને કહેવી - વાત વીગતવાર કહેવી

જીવ પરોવી દેવો - એક ચિત્ત થઈ જવું

● ભાષાસજ્જતા

● નીચેનાં વાક્યો વાંચો :

1. નાની વહુએ દાણા પિતાને મોકલ્યા.
2. નિક્ષિતા મેડમે વિદ્યાર્થીઓને અંગ્રેજી શીખવ્યું.
3. પરવીન મેડમે દરદીને દવા આપી.

ઉપરનાં વાક્યોમાં ‘દાણા’, ‘અંગ્રેજી’, ‘દવા’ એ મુખ્ય કર્મ છે. કારણ કે તે પદાર્થો સાથે ક્રિયા જોડાયેલી છે. પણ ‘પિતા’, ‘વિદ્યાર્થી’, ‘દરદી’ શું છે ? જે ક્રિયા થઈ તેને કારકો વસ્તુનો લાભ મેળવનાર અથવા ક્રિયાની અસર ભોગવનાર તેઓ છે. તેથી તેમને ગ્રાહકકર્મ કહે છે. જે ક્રિયાપદો આવાં બે કર્મો સાથે જોડાયેલાં હોય તેમને દ્વિકર્મક ક્રિયાપદ કહે છે.

● અભ્યાસ

1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો ઉત્તર શોધીને તેનો ક્રમઅક્ષર પ્રશ્ન સામેના

☐ માં લખો :

(1) ધનપાલ શેઠ ગણતરીવાળા હતા નો અર્થ

☐

(ક) પૈસાદાર હોવાથી હિસાબમાં પકકા હતા. (ખ) બહુ જ લોભી હતા.

(ગ) કંજૂસ હતા.

(ઘ) ધનની બાબતમાં કુનેહવાળા હતા.

2. ધનપાલ શેઠે ચાર વહુઓને દાણા આપ્યા હતા કારણ કે
- (ક) હોશિયાર વહુને ઓળખવા માગતા હતા.
- (ખ) વહુઓની પરીક્ષા લેવા માગતા હતા.
- (ગ) આવડતવાળી વહુને શોધવા માગતા હતા.
- (ઘ) કઈ વહુ દાણા વાવીને ડબલ કરે છે તે જાણવા માગતા હતા.
3. ત્રીજી વહુની દાણા વાવવાની વાત સાંભળીને ધનપાલ શેઠ.....
- (ક) બે વહુઓ પર બહુ જ ખીજાયા.
- (ખ) બંનેને અલગ ઘરમાં રહેવા ચાલ્યા જવાનું કહ્યું.
- (ગ) નાની વહુની રાહબરી હેઠળ કામ કરવા કહ્યું.
- (ઘ) ત્રીજી વહુને ઘરની તમામ જવાબદારી સોંપી.

2. નીચેના દરેક પ્રશ્નનો એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો :

- (1) ધનપાલ શેઠની પરિસ્થિતિ કેવી હતી ?
- (2) શેઠ ઘરની રાણી વિશે શું માનતા હતા ?
- (3) દીકરાઓની કઈ બાબતથી શેઠને સંતોષ હતો ?
- (4) વહુઓનું પારખું કરવા શેઠે કઈ યુક્તિ વિચારી ?
- (5) સૌથી નાના દીકરાની વહુએ શેઠે આપેલ પાંચ દાણાનું શું કર્યું ?

● સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો લખો :

- (1) શેઠે ઘરના કોઠારનો કારભાર કોને સોંપ્યો ? શા માટે ?
- (2) શેઠ ધનવાન હતા, છતાં તે ગણતરીવાળા હતા, એવું શા માટે કહી શકાય ?
- (3) શેઠને વહુઓનું જ પારખું કરવાની ઈચ્છા કેમ થઈ ?
- (4) ધનપાલ શેઠે સૌથી નાની વહુને ઠરેલ અને ચતુર કેમ ગણી ?
- (5) ધનપાલ શેઠે નાની વહુમાં કયા પ્રકારનું શાણપણ જોયું ?

2. નીચેનાં વાક્યો કોણ બોલે છે તે લખો :

- (1) “એ દાણા જતન કરીને સાચવી રાખજો.”
- (2) “એ દાણા તો તે દહાડે જ પૂરા થઈ ગયા. હવે એ દાણા ક્યાંથી લાવીએ ?”
- (3) “સસરાજી, મેં એ દાણા બરાબર સાચવી રાખ્યા છે. થોભો, હું દાબડી લઈ આવું.”
- (4) “સસરાજી, એ દાણા લાવવા માટે આપને મારા પિયેર ગાડાં મોકલવાં પડશે.”

3. નીચેનાં પાત્રોનો ચાર-પાંચ વાક્યોમાં પરિચય કરાવો :

- (1) ધનપાલ શેઠ (2) સૌથી નાના દીકરાની વહુ

4. સૂચવ્યા મુજબ કરો :

- તમારા વડીલો પાસેથી કહેવતો સાંભળો.
- આ કહેવતોના અર્થ તમારા શિક્ષકની મદદથી જાણો અને લખો.
- આ કહેવતોનો વાક્યપ્રયોગ કરો.
- તમે એક મૌલિક વાર્તાલેખન કરો.
- તમે લખેલી વાર્તાનું તમારા વર્ગખંડમાં વાંચન કરો.

5. નીચેનાં વાક્યોમાંનાં ક્રિયાપદો ઓળખી તેના પ્રકારો લખો :

- (1) રાજકુમાર બેઠો.
(2) ગાંધીજીએ ટુકડો ફાડ્યો.
(3) વીશીવાળા મહારાજે દેવશંકરને ભાત પીરસ્યા.
(4) કુસુમાયુધ રડ્યો.
(5) જીવરામ ભટ્ટ જમ્યા.
(6) સારથિએ ઘોડા છોડી નાખ્યા.
(7) મહારાજે તરત સેનાપતિને આજ્ઞા કરી.
(8) નાની વહુએ સાસુમા આગળ ચાડી ખાધી.

● પ્રવૃત્તિ

- (1) આ વાર્તા નાટક સ્વરૂપે વર્ગમાં ભજવો.
(2) અકબર - બીરબલના ચતુરાઈભર્યા કિસ્સાઓ મેળવીને વાંચો.
(3) ઘરનાં બધાં કામ પોતાની સૂઝ-બૂઝ, આવડત મુજબ વહેંચીને કરવાથી સૌને ફાયદો થાય છે. આપણી શાળામાં પણ આવું થઈ શકે ? વિચારી જુઓ...